

У травні 2013 р. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відбувся спільний науковий семінар учених економічного факультету та ДННУ “Академія фінансового управління” на тему: “Інституційна структура економіки: сутність, проблеми функціонування та розвитку”, присвячений висвітленню актуальних питань теорії та практики економіки й фінансів із позицій сучасного інституціоналізму. Ряд доповідей учасників спільного наукового семінару з питань теорії та практики інституціоналізму й фінансів, що дають досить повне уявлення про інституційну структуру і середовище економіки, перспективи розвитку різних напрямів інституціоналізму, друкуються в цьому номері журналу.

Т. І. Єфименко

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Проаналізовано сучасні тенденції та чинники розвитку економічної й фінансової наук. Розглянуто ключові проблеми посткризової трансформації економічних теорій. Наголошено на необхідності глибокого переосмислення теоретичних засад формування нової парадигми державного антикризового управління.

Current trends and factors of economic and financial sciences development are analysed. Key issues of post-crisis economic theories transformations are considered. The author points out the necessity of deep rethinking of theoretical foundations of a new public crisis management paradigm.

Ключові слова: глобалізація економіки, фінансова глобалізація, економічні теорії, економічні реформи, економічні цикли, антикризове регулювання.

Світова фінансова криза 2008—2009 рр. дала поштовх змінам у теорії та практиці державного регулювання на національному й наднаціональному рівнях. Кризові явища у фінансовому секторі, які спочатку вважалися певним, хоча й болісним, епізодом глобального розвитку, дістали продовження в реальному секторі та сфері державних фінансів як розвинутих країн, так і країн із ринками, що формуються. Глобальний характер кризи та наступна рецесія, насамперед у країнах ЄС і єврозони, зумовили необхідність пошуків нових теоретичних і практичних підходів до формування інститутів глобального управління, міждержавної та регіональної координації економічної й фінансової політики, фінансової допомоги та фіскальної консолідації.

© Єфименко Т. І., 2013

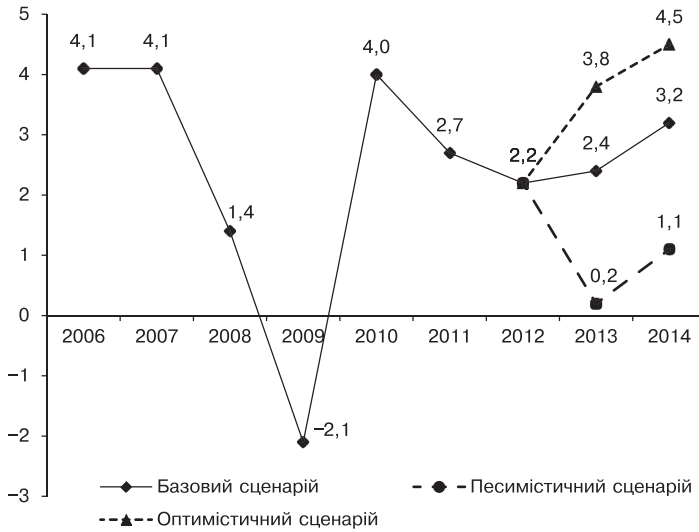
Відбуваються постійні зміни у співвідношенні потенціалів національних економік та рейтингу конкурентоспроможності останніх на світовій арені. Характеризуючи особливості зовнішніх чинників розвитку сучасних економічної й фінансової наук, багато дослідників вважають за потрібне по-іншому висвітлити процеси, що визначають економічну та фінансову глобалізацію. Такі дослідження необхідні для глибокого переосмислення теоретичних джерел науки, що формує нову парадигму державного антикризового управління, включаючи її стратегічні, тактичні, методологічні складові, а також загальну філософську й ідеологічну логіку менеджменту.

Сьогодні управлінські рішення виробляються в умовах різновекторних трансформаційних процесів, інтеграції національних ринків, лібералізації міжнародного руху товарів і послуг, капіталу, робочої сили. Після світової фінансової кризи 2008—2009 рр. виникла потреба в розробленні нових архітектури й формату глобальної економіки. З огляду на динамічні зміни у світі пріоритетним завданням для наукового співтовариства є переосмислення нових викликів, які постали перед глобальною й національними економіками.

Заходи з подолання наслідків кризи 2008—2009 рр. спричинили запеклі дискусії щодо перспектив глобального розвитку. Зберігаються ризики глобальної економічної динаміки (рисунок). Чинниками нестабільності, що здатні викликати другу хвилю світової кризи, є: “фіскальний обрив” у США, труднощі в Єврозоні, а також уповільнення економічного зростання Китаю. Отже, прогнози щодо світового економічного зростання мають широкий діапазон передбачень.

Системні виклики сьогодення відбивають глибокі суперечності, що накопичилися, подібно до ситуацій у 1930-х і 1970-х роках, у політичній, економічній, ідеологічній та інших сферах суспільного життя. Структурна модернізація, новітні технології, зокрема в менеджменті, потребують від урядів нових підходів до управління. При цьому слід адекватно реагувати на непередбачені обставини у всесвітньому масштабі. У посткризовому світовому порядку багато дослідників очікують зміни співвідношення економічних сил, а також ролі окремих країн і регіонів. Імовірно, сформується нова правила поведінки економічних агентів, тобто по-справжньому нова економіка.

З огляду на глобальні зміни постає потреба в розробленні й реалізації ефективних управлінських заходів. На часі — удосконалення способів впливу на різновекторну системну трансформацію економіки, соціальної й політичної сфер, пошук підходів до ідентифікації суспільних інтересів та їх оптимального поєднання. Забезпечити виконання цих завдань можливо лише в разі своєчасного реагування на створення інституційних механізмів і процедур, що відповідають новим правилам поведінки, у зв'язку з підвищенням мобільності товарів і послуг, робочої сили та капіталу.

Джерело: World Economic Situation and Prospects 2013 / United Nations. — N. Y., 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/wesp2013.pdf.

Рисунок. Середньорічні темпи приросту світового ВВП у 2006—2014 рр., %

Глобалізація викликала до життя вкрай суперечливі явища й процеси, спричинені поступовим стиранням кордонів ринків, посиленням залежності національних економік від зовнішніх шоків, ризиків тощо. В останні десятиліття серед науковців точиться зумовлена глобалізацією дискусія стосовно сутності, ролі та функцій держави, з'явилися певні обмеження суверенітету й навіть спостерігається своєрідне ослаблення влади національних держав через переплетення та взаємне накладення політичних і економічних циклів. До серйозних наслідків сучасного етапу інтернаціоналізації можна також віднести посилення так званих факторів невизначеності. Вони продукують, з одного боку, глобальні проблеми, з другого — дедалі більшу розбалансованість фінансових ринків, порушення стабільності інституційного середовища, що підвищує ризики інноваційної й інвестиційної діяльності. Унаслідок таких динамічних змін, враховуючи хвилеподібний характер кризи, скорочується проміжок часу, протягом якого відбувається перехід до якісно нового стійкого стану.

На наш погляд, стійкість економічних і фінансових систем у періоди спадів і локальних піднесень залежатиме від ефективності практичних дій, що ґрунтуються на комплексних дослідженнях у сфері фінансів, кризології, соціології. Такі міждисциплінарні дослідження нададуть можливість узагальнити найкращі досягнення теорій глобального й національного

управління, максимально врахувавши плюралізм, альтернативність, гетеродоксальність палітри наукових ідей, і водночас удосконалити прикладний апарат досліджень.

Для сучасних держав одним із основних факторів ризику у сфері інноваційної й інвестиційної діяльності, пов'язаного зі станом національної економіки, є значне порушення зовнішньої й внутрішньої рівноваги. Глобалізація істотно впливає на джерела, масштаби, тривалість кризи, надаючи їй справді світового характеру, на поведінку та діяльність соціальних і економічних суб'єктів, на формування політичних та економічних інтересів як для сукупності суспільних груп, так і для кожної з них окремо. Загальна інтернаціоналізація, посилена кризовими явищами, різко, за словами В. В. Глуценка, “асинергетично” [1, с. 11] знижує результативність державного менеджменту. Тому в працях таких відомих учених, як Дж. Стігліц, К. Рейнхарт і К. Рогофф, П. Кругман [2–4], поряд із пошуком способів подолання кризи економічної теорії йдеться про необхідність формування нового світового порядку. Мається на увазі створення нових інструментів управління та контролю процесів глобалізації на методологічній основі інституціоналістських, системно-управлінських, технологічних підходів. Вони розробляються в теоретичній і прикладній науках та на практиці з метою ефективного антикризового управління в майбутньому.

У пошуках способів подолання кризи в економічній теорії не виключається як перегляд і навіть спростування низки постулатів, так і висунення нових гіпотез. Вони можуть стосуватися й “жорсткого ядра”, й “захисної оболонки” економічних теорій. На думку В. М. Полтеровича, “ряд закономірностей, що протягом десятиліть вважались емпірично доведеними, були згодом спростовані. Найзагальніші теоретичні результати мають у певному сенсі негативний характер — це положення, які стверджують у явному або неявному вигляді, що в розглянутих теоріях не вистачає постулатів для того, щоб отримати відповіді на поставлені запитання” [5]. Посилаючись на опубліковані Р. Лукасом результати, він висловлює сумнів із приводу закономірності, встановленої цим ученим на основі лінійного зв'язку між темпами зростання грошової маси та цін. В. Полтерович робить висновок про можливість існування такої досить тривіальної закономірності на певному відрізку часу для сукупності країн, однак для кожної окремої національної економіки загальні тенденції навряд чи можуть бути застосовні без урахування її особливостей [5; 6].

Подібну критику російський учений висловлює також на адресу теорії соціального вибору (ТСВ) відомого американського вченого К. Ерроу. Світова спільнота відносить його працю “Соціальний вибір та індивідуальні цінності” (1951 р.) [7], де розвинуто теорію, що описує процеси та

методи прийняття колективних рішень, до найяскравіших досягнень соціальної науки ХХІ ст.

За словами В. Полтеровича, у цій теорії від самого початку стверджувалося, що в загальному випадку її основна проблема не розв'язується, і факти, накопичені за багато років, підтверджують це [5]. Тобто не можна зводити індивідуальні функції “корисності групи незалежних рівноправних осіб (зокрема індивідуального ранжирування альтернатив) до загальної функції корисності цієї групи” [8, с. 201]. Так званий парадокс Ерроу (*Arrow's Paradox*), або теорема Ерроу про неможливість, полягає в тому, що при виборі суспільством однієї альтернативи, наприклад із кількох варіантів державного бюджету, “потрібно вибрати якогось довільного члена суспільства та здійснювати суспільний вибір згідно з його пріоритетами. Інших раціональних... правил не існує. Раціональний суспільний вибір не може бути компромісним — так можна інтерпретувати результат Ерроу” [5]. Отже, для процесів колективного вибору характерна наявність помилкової інформації учасників про їхні інтереси для пошуку найкращих результатів, водночас, як свідчать дослідження А. Гіббарда, “універсальних неманіпульованих і недиктаторських механізмів не існує” [5; 9, с. 28]. Підсумовуючи, В. Полтерович робить висновок, що положення ТСВ не завжди відповідають механізмам, які діють у реальності.

Аналізуючи теорію загальної рівноваги, вчений підтверджує деякі позитивні результати щодо її застосовності до реальних подій, однак зауважує: “у моделі рівноваги, що претендує на відображення реальності, функції корисності повинні мати спеціальний вигляд. З'ясувати їх специфіку досі не вдається, а без цього відповіді на багато фундаментальних питань теорії не можуть бути отримані” [5]. Подібних висновків, які свідчать про можливе застосування теоретичних досліджень виключно для певних етапів економічного розвитку або для окремих груп країн, національних економік, учений доходить і щодо теорії економічної динаміки, а також теорії фінансових ринків у контексті множинності їхніх рівноваг [5; 10].

Надзвичайно актуальними в наш час є перспективи використання теоретичних досліджень А. Орфанідіса й Р. Солоу [11], Р. Барро [12], присвячених розгляду монетарної теорії та можливостей покриття бюджетного дефіциту завдяки формуванню доходів бюджетів за рахунок податків, а також із допомогою різних державних позик. Однак у посткризових умовах слід мати на увазі як нестандартність поведінки економічних агентів, так і практичну відсутність готових теоретичних інструментів для аналізу рецесії.

У контексті наведених думок стосовно доцільності застосування на практиці низки відомих економічних теорій варто звернути увагу на висновки російського дослідника О. С. Сухарева щодо закономірностей, відомих як закон Вагнера. Йдеться, з одного боку, про наявність певних обмежень

у характеристиках взаємозалежності параметрів національних економічних систем у рамках довгострокових інтервалів часу, а з другого — про існування позитивної кореляційної залежності між темпами зростання ВВП на одну особу й темпами зростання державних витрат [13]. На наш погляд, цілком слушною є думка, що для різних груп країн закономірності, описані відомим німецьким економістом і фінансистом А. Вагнером (1835—1917), проявляються неоднаково. При цьому можна зробити загальний висновок про особливості способів і форм реалізації результатів фундаментальних економічних досліджень у практиці обґрунтування й застосування механізмів стійкого економічного розвитку.

Підбиваючи підсумки аналізу сучасних економічних теорій, слід визнати: кризові явища ХХІ ст. підтвердили тезу про складний характер зв'язку економічної теорії та реальності. Це пов'язано з тим, що “економічна дійсність занадто багатоваріантна і швидкість її зміни випереджає темп її вивчення, ...очевидно, різноманіття економічних явищ не можна пояснити на основі невеликого числа фундаментальних закономірностей” [5]. Отже, спроби створення програм соціально-економічного розвитку виходячи з теорій, які вже вичерпали себе, навряд чи будуть вдалим. У зв'язку з цим зростає роль і значення теорій інституціонально-еволюційного напрямку, включаючи теорії неоінституціоналізму.

Серед важливих концепцій для країн із ринками, що формуються в умовах невизначеності, слід виокремити дослідження зв'язків між власністю та процесами прийняття управлінських рішень на базі публічно-приватного партнерства.

У глобалізованому світі антикризове регулювання національних фінансових ринків і банківських систем супроводжується стрімким поширенням інформаційних технологій, у результаті чого на перший план вийшли найбільш мобільні фінансові ресурси, що відіграють дедалі вагомішу роль.

У минулому десятилітті розпочався новий етап розвитку економічної й фінансової систем, а отже й відповідних наук. Цілий ряд нових явищ і процесів у світі зумовив потребу в докорінному реформуванні концептуальної платформи сучасної економічної теорії та відповідне спрямування зусиль наукового співтовариства.

Дискусії щодо соціально-економічного розвитку та еволюції економічної теорії перейшли в дещо нову площину. Зокрема, стала цілком очевидною теоретична й практична безпідставність тверджень ряду аналітиків і науковців щодо кінця циклу, звільнення економік від коливань тощо [14, с. 23; 15; 16], котрі сформувалися через досить плавну макроекономічну динаміку.

Відомі американські вчені-економісти К. Фримен і Ф. Лука визначили становище в галузі дослідження проблем соціально-економічного розвитку

напередодні глобальної фінансово-економічної кризи 2008—2009 рр. як зруйнований консенсус [14]. Вони зауважують: хоча проблема довготривалих флуктуацій і далі цікавить багатьох істориків і економістів, стає дедалі очевиднішим, що консенсусу стосовно значення довгострокових змін, який існував на ранніх етапах досліджень, нині немає. Одну з головних причин цього вчені вбачають у таких об'єктивних і суб'єктивних явищах, як розвиток економетричних досліджень та перемога синтезу магістрального напрямку в усуненні головних альтернатив неокласичній економічній теорії, а також твердження про існування умов нібито нескінченної економічної експансії в повоєнні роки [14].

За таких обставин, на думку К. Фримена і Ф. Луки, будь-які твердження стосовно “довгих” циклічних моделей інтенсивних структурних змін видавалися теоретично необґрунтованими та практично позбавленими сенсу. Нові статистичні й економетричні дослідження частково спростували попередні гіпотези про існування систематичних довготермінових флуктуацій у сукупному ВВП. Звідси випливають практичні дії та їх наслідки в галузі теоретичного аналізу: “Програму дослідження довгих хвиль спільно визнали застарілою і скасували; домінування механістичних теорій та моделей сприяло ліквідації будь-яких сумнівів стосовно цих таємниць еволюції” [14, с. 126].

Щоправда, заяви про кінець ділового циклу та безперерйне функціонування економічної й фінансової систем навіть у національних масштабах ще задовго до глобальної фінансово-економічної кризи 2008—2009 рр. теж видавалися сумнівними. К. Фримен і Ф. Лука наголошують: “Деякі з тих людей, котрі можуть похвалитися дуже ґрунтовними знаннями стосовно змін в американській економіці, в недавньому минулому надзвичайно скептично ставилися до спроб спростування теорії ділових циклів” [14, с. 23]. Як приклад учені наводять відповідь Р. Рубіна, котрий упродовж кількох років відповідав за економічну політику в адміністрації У. Клінтона, на запитання кореспондента “Newsweek” щодо сприяння нових технологій і глобалізації зникненню ділових циклів. Сутність відповіді вченого зводиться до того, що є люди, переконані в цьому, й такі, котрі вірять у іншу можливість — поворот людства в протилежний бік. “Вам лише треба вирішити, — зазначив Р. Рубін, — яка з цих двох можливостей більш імовірна” [14, с. 23].

Глобальна фінансово-економічна криза спричинила збільшення числа тих, хто віддав перевагу другій із двох окреслених можливостей, тобто твердженням про неминучість ділових циклів у сучасному економічному розвитку. Стало цілком очевидно, що кризові явища й процеси тепер мають зовсім не епізодичний характер і протягом найближчого десятиліття їх перебіг та наслідки позначатимуться на політичному й соціально-економічному розвитку як окремих країн, так і всього світу.

Разом із тим глобальна криза, хоч і підірвала віру багатьох у можливість стійкого розвитку без економічних і фінансових потрясінь, усе-таки не знищила її цілком. Більше того, самі потрясіння розглядаються як епізодичні, випадкові, скороминуші. Сутність цієї ідеї американські економісти К. Рейнхарт і К. Рогофф висловили в назві своєї праці “Цього разу все буде інакше” [3]. Після розгляду історії численних економічних і фінансових криз протягом останніх 800 років учені стверджують, що політикою реагування на кризи є стійкий, постійно відтворюваний синдром “цього разу все буде інакше”. Відсутність імунітету до нього вони пояснюють так. Із плином часу коротка пам’ять позичальників, кредиторів, політичних діячів і академічних учених, а також суспільства загалом не поліпшується. Тому уроків на тему, як уникнути наступного вибуху, вистачає ненадовго, тривожними сигналами небезпеки, що надходять навіть від добре організованої системи раннього попередження, можуть нехтувати на підставі удаваної незастосовності старих правил оцінки [3, с. 340].

На наш погляд, сучасні економічні теорії формуються в широких межах згаданих двох можливих підходів до вивчення проблем соціально-економічного розвитку, макроекономічної динаміки, зокрема бізнес-циклу по цілому ряду країн, включаючи Україну. Ці теорії належать до основних напрямів економічної думки: неокласичного, посткейнсіанського, інституціонально-еволюційного, постіндустріального, інформаційного суспільства, соціального ринкового господарства тощо, котрі становлять парадигмальний арсенал сучасної науки.

Слід наголосити, що фундаментальні економічні теорії, які протягом багатьох десятиліть були орієнтирами для економічних і фінансових систем (неокласики, ортодоксального кейнсіанства, монетаризму та ін.), не створили відповідного понятійно-категоріального апарату, а також інструментів для розуміння логіки розвитку кризових подій. Ознаки певних змін у зазначених напрямках супроводжуються песимістичними припущеннями щодо майбутніх можливостей адекватного теоретичного відображення явищ і процесів економіки, що постійно змінюються. У концентрованій формі цей песимізм відображають погляди ряду відомих західних учених-економістів, зокрема Дж. Дозі, А. Кірмана, Д. Коландера [17]. Такі методологи економічної науки, як А. Кірман, Д. Коландер та Г. Фельмер, підкреслюють: “Після глобальної фінансової кризи стала очевидною необхідність реформувати управління фінансовими системами. Але крім цього ми спостерігали *системну кризу економічної теорії*” (курсив наш. — Авт.).

Глибинні причини окресленого явища вчені вбачають у таких принципових моментах. За три останніх десятиліття розвитку економічної теорії її представники використовують моделі, в яких ігноруються важливі для

фінансових та інших ринків чинники, а саме: неоднорідність правил прийняття рішень, постійний перегляд стратегій прогнозування та зміни в соціальному контексті. Стосовно можливостей економічної теорії висновок дослідників зводиться до того, що з допомогою згаданих моделей неможливо передбачити розвиток реальної економіки. Ще одним істотним недоліком цих моделей є виключення з розгляду важливих економічних явищ і процесів. Розвиток економіки як наукової дисципліни, на думку названих зарубіжних дослідників, великою мірою зумовлений бажанням пояснити деякі явища — безробіття, цикли піднесення та спаду, фінансові кризи. Проте домінуюча (стандартна) теоретична модель не враховує багатьох економічних аспектів, що можуть призвести до кризи. Звідси випливають неприємні для науковців висновки з погляду етики й корисного ефекту економічної теорії. “Розроблення моделей лише для “нормальних” періодів, без урахування перелічених дефектів, — зазначає Д. Коландер і його колеги, — може викликати запитання в середньостатистичного платника податків, який очікує від учених чогось більшого” [18, с. 12].

У новітній науковій літературі (В. Полтерович, П. Кругман, Дж. Стігліц [19—21] та ін.) поширена думка про кризу економічної теорії, котра не змогла ні однозначно передбачити, ні переконливо пояснити світові економічні й фінансові потрясіння останніх десятиліть та подолати власну фрагментарність. Так, на переконання В. Полтеровича, сьогодні є “явні ознаки затяжної кризи економічної теорії. Емпіричні дослідження не привели до виявлення фундаментальних законів або хоча б закономірностей універсального характеру, які могли б слугувати базою для теоретичних побудов” [5]. Необхідність докорінного реформування економічної (а відповідно й фінансової) теорії багато вітчизняних і зарубіжних учених пов’язують із потребою в подоланні недоліків неокласичної теорії, точніше її “звуженого” мейнстріму, тобто основної течії.

Утім, на нашу думку, при розгляді питання про кризу сучасної економічної теорії, пошук нових парадигм та розв’язання інших актуальних проблем розвитку методології економічної теорії треба проявити певну поміркованість. Передусім зауважимо, що діапазон уявлень про кризу сучасної економічної теорії дуже широкий — від тверджень про системну кризу, кризу неокласики до заяв про кризу методології окремих шкіл чи напрямів економічної теорії, наприклад неокласичного економічного мейнстріму. За таких умов важливо чітко визначити власну теоретико-методологічну позицію, наукову парадигму, яку слід обрати за базову. І центральним питанням є обґрунтування шляхів виходу із кризи економічної теорії. На наш погляд, неприйнятною (принаймні, дуже дискусійною) є позиція вітчизняних і зарубіжних науковців, котрі вважають обов’язковою умовою подолання кризи відмову від положення про загальні (універсальні) економічні

закони. Інша річ — необхідність історичного підходу до розуміння сутності й дії цих законів та до їх дослідження.

Спільним у спробах науковців розв'язати цю проблему є протиставлення неокласичного економічного мейнстриму, який вважають однією з причин глобальної фінансової економічної кризи, теоріям гетеродоксії, що представлені інституціонально-еволюційним напрямом сучасної економічної думки, посткейнсіанством тощо. На економічну науку покладено відповідальність за полегшення тягара інституціональних перетворень шляхом дослідження останніх із допомогою наявного інструментарію. На цьому шляху, за словами В. Полтеровича, синтез інституціоналізму та сучасної теорії економічного зростання — захоплюючий напрям досліджень, який, можливо, дасть змогу розширити межі існуючої методології [17].

Намагаючись подолати кризу економічної теорії та зменшити втрати інституціональної трансформації, учений також порушує питання про необхідність нового розуміння предмета дослідження, образно порівнюючи його з новим стовбуром дерева, на якому могло б триматися листя. Він вважає, що основні питання сучасної економіки, соціології, права (яким чином побудовані інститути, що забезпечують суспільний розвиток; якими вони повинні бути; як забезпечити їх удосконалення), по суті, збігаються. На його думку, різні науки мають спільні об'єкти дослідження (функціонування й розвиток суспільних інститутів, поведінка людських колективів у рамках цих інститутів), емпіричну базу та єдиний аналітичний інструментарій. Отже, інтеграція різних суспільних наук та поступове формування загального соціального аналізу на цій базі цілком можливі. Проте сказане не означає зникнення існуючих суспільних наук [19].

У свою чергу, французькі інституціоналісти (Р. Буайє, Е. Бруссо, А. Кайє, О. Фавро та ін.) програмним завданням у галузі сучасної економічної науки вважають створення інституціональної політичної економії. Одна з її найістотніших проблем, на думку вчених, полягає в знаходженні критеріїв інституціональних змін, щоб ідентифікувати інституціональні елементи, котрі слід повністю зберегти, й ті, які потрібно піддати рішучим змінам [22, с. 18].

На думку Р. Буайє та його колег, відмінності між нестандартними й неортодоксальними школами економічної теорії є набагато менш принциповими порівняно з очевидною єдністю поглядів. Лише в межах інституціональної політичної економії різноманітні школи неортодоксальної економічної думки мають можливість добре усвідомити свою потенційну єдність та знайти спільну платформу [22, с. 18, 19]. Характерною рисою методології інституціоналізму є врахування переплетення економічних інститутів із політичними, юридичними, соціальними, етичними й іншими нормами та відродження інтегрованого підходу й аналізу взаємопроникнення цих інститутів.

Список використаних джерел

1. *Глуценко В. В.* Государствология и правология (наука о государстве и праве): кризисология государства, государственное антикризисное управление / В. В. Глуценко. — М. : ИП Глуценко В. В., 2012. — 116 с.
2. *Стиглиц Дж.* О реформе международной валютно-финансовой системы: уроки глобального кризиса : доклад Комиссии фин. экспертов ООН / Дж. Стиглиц. — М. : Междунар. отношения, 2012. — 528 с.
3. *Рейнхарт К. М.* На этот раз все будет иначе. Механизмы финансовых кризисов восемь столетий одни и те же / К. М. Рейнхарт, К. С. Рогофф ; пер. с англ. Д. Стороженко. — М. : Карьера Пресс, 2011. — 528 с.
4. *Кругман П.* Возвращение Великой депрессии? Мировой кризис глазами нобелевского лауреата / П. Кругман ; пер. с англ. В. Н. Егорова ; под общ. ред. М. Г. Делягина, Л. А. Амелехина. — М. : Эксмо, 2009. — 336 с.
5. *Полтерович В. М.* Кризис экономической теории : доклад на науч. семинаре Отделения экономики и ЦЭМИ РАН “Неизвестная экономика”, 18 марта 1997 г. / В. М. Полтерович [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ts1.cemi.rssi.ru/rus/publicat/e-pubs/d9702t/d9702t.htm>.
6. *Lucas R. E.* Nobel Lecture: Monetary Neutrality / R. E. Lucas // *Journal of Political Economy*. — 1996. — Vol. 104, No. 4. — P. 661–682.
7. *Arrow K. J.* Social Choice and Individual Values / K. J. Arrow. — 2nd ed. — N. Y. : John Wiley & Sons, Inc., 1963.
8. *Эрроу К. Дж.* Коллективный выбор и индивидуальные ценности / К. Дж. Эрроу ; науч. ред., авт. предисл., послесл. Ф. Т. Алескеров ; пер. с англ. — М. : ИД ГУ-ВШЭ, 2004. — 204 с.
9. *Gibbard A.* Manipulation of Voting Schemes: A General Result / A. Gibbard // *Econometrica*. — 1973. — Vol. 41. — 587 p.
10. *Balasko Y.* The Structure of Financial Equilibrium with Exogenous Yields: The Case of Incomplete Markets / Y. Balasko, D. Cass // *Econometrica*. — 1989. — Vol. 57. — P. 135–163.
11. *Orphanides A.* Money, Inflation and Growth / A. Orphanides, R. Solow // *Handbook of Monetary Economics*. Vol. 1 / eds.: B. M. Friedman, F. H. Hahn. — Elsevier Science Publishers B. V., 1990. — P. 224–261.
12. *Barro R.* Are Government Bonds Net Wealth? / R. Barro // *Journal of Political Economy*. — 1974. — No. 82 (6). — P. 1095–1117.
13. *Сухарев О. С.* Закон Вагнера и модели развития экономики / О. С. Сухарев, В. В. Нехорошев // *Экономический анализ: теория и практика*. — 2011. — № 21 (228). — С. 2–10.
14. *Фримен К.* Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції / К. Фримен, Ф. Лука ; пер. з англ. — К. : ВД “Києво-Могилянська академія”, 2008. — 510 с.
15. *Weber S.* The End of the Business Cycle? / S. Weber // *Foreign Affairs*. — 1997. — Vol. 76, No. 4. — P. 65–82.
16. *Krugman P.* How Did Economists Get It So Wrong? / P. Krugman // *The New York Times*. — 2009. — Sept. 2.
17. *Полтерович В. М.* Кризис экономической теории / В. М. Полтерович // *Экономическая наука современной России*. — 1998. — № 1. — С. 46–56.

18. Коландер Д. Финансовый кризис и провалы современной экономической науки / Д. Коландер, А. Кирман, Г. Фельмер // Вопросы экономики. — 2010. — № 6. — С. 10—25.
19. Полтерович В. М. Становление общего социального анализа / В. М. Полтерович // Общественные науки и современность. — 2011. — № 3. — С. 101—111.
20. Стиглиц Дж. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Дж. Стиглиц ; пер. с англ. — М. : Эксмо, 2011. — 512 с.
21. Krugman P. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008 / P. Krugman. — N. Y. : W. W. Norton & Co., 2008. — 224 p.
22. К созданию институциональной политической экономики / Р. Буайе, Э. Бруссо, А. Кайе, О. Фавро ; пер. с фр. // Экономическая социология. — 2008. — Т. 9, № 3. — С. 17—24.